

ІГОР КОСТЕЦЬКИЙ ТА ЕЖЕН ЙОНЕСКО: ТИПОЛОГІЯ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ

О. І. Семак

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра іноземних мов і перекладу;
вул. Шевченка 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна*

У статті проаналізовано твори таких відомих драматургів, як Ігор Костецький та Ежен Йонеско. Зіставлення творчості українського драматурга із драматичними творами світового рівня дало можливість виокремити закономірності, які свідчать, що драматургія Ігоря Костецького – явище багатогранне і неоднозначне у літературному процесі другої половини ХХ ст. Вивчення особливостей літературної спадщини І. Костецького передбачає глибинний аналіз впливу самого фактору еміграції на творчий процес літератора. Особистий досвід емігранта виступив чи не найбільш значущим фактором формування ідейно-естетичних засад письменника. Тісне переплетення загальнолюдської, національної, моральної проблематики було зумовлене життям в еміграції і втратою України. Поєднання української ментальності з осмисленням філософських концепцій Заходу дозволило драматургу-емігранту розглядати соціальні та моральні проблеми більш панорамно. Використання таких прийомів, як фантасмагоричність окремих сцен, деконструктивістська недовіра до мови, руйнування в окремих місцях синтактики та парадигматики, логічних структурних зв'язків дозволяє нам охарактеризувати поетику стилю І. Костецького як абсурдистський експеримент, в основі якого лежить драматургія доби бароко. У результаті зіставлення творчої спадщини Ежена Йонеско та Ігоря Костецького з'ясовано, що обидва драматурги відкидали канони класичної драматургії з її традиційним сюжетом, експериментували з формою творів, мовою персонажів. Художній матеріал їхніх драматичних творів розгортається через абсурдні ситуації, що контрастують із світом реальності.

Однією із проблем, яку підняли у своїх творах автори, є проблема людської акомунікабельності, що веде до нівелювання особистості. Вербальні експерименти І.Костецького та Ежена Йонеско стали одним із чинників створення героїв нового татунку. Не оминули драматурги і однієї з основних проблем екзистенціалізму – часу як характеристики людського буття.

Ключові слова: *драматургія, “театр абсурду”, екзистенціалізм, монологічне мовлення, діалог, характер.*

Постановка проблеми. “Театр абсурду”, який є помітним явищем у літературі другої половини ХХ ст., тісно пов’язаний із філософією екзистенціалізму. Його поява є відповіддю на абсурдність людського буття, яка гостро відчувалася після закінчення другої світової війни. Цілком природно, що елементи поетики “театру абсурду” знаходимо у творах українських драматургів, які переживали вимушену еміграцію. Найяскравішою постаттю серед тих, хто використав нову техніку при написанні своїх творів, залишається Ігор Костецький. Цікавим також є факт, що український драматург звернувся до засобів театру абсурду раніше за таких відомих абсурдистів, як Ежен Йонеско та Семюель Беккет.

Аналіз досліджень. Вивченню поетики драматичних творів Ігоря Костецького присвятили свої наукові розвідки Г. Грабович, Д. Дроздовський, Л. Залеська-Онишкевич, О. Любенко, С. Павличко, М. Стех. Актуальною проблемою залишається з’ясування взаємозв’язків творчості українського драматурга із драматичними творами світового рівня.

Метою нашої студії є порівняння художніх особливостей поетики драматичних творів І. Костецького та Е. Йонеско, зокрема системи творчих засобів, використаних авторами.

Виклад основного матеріалу. Об’єктом дослідження стали драматичні твори І. Костецького “Близнята ще зустрінуться”, “Спокуси несвятого Антонія”, “Дійство про Велику людину” та п’єси Е. Йонеско “Голомоза співачка”, “Носороги”, “Стільці”, “Убивця за покликанням”, “Жертва обов’язку”.

Обидва автори відкидали канони класичної драматургії з її традиційним сюжетом, експериментували з формою творів, мовою персонажів. Однією із проблем, яку підняли у своїх творах драматурги, є проблема людської акомунікабельності, що веде до нівелювання особистості. Мова героїв Ігоря Костецького та Ежена Йонеско інколи стає ламаючою, незв’язною. І коли врахувати, що мова – це вияв внутрішнього духовного світу людини і засіб її мислення, то це стає пересторогою перед втратою своєї сутності, своєї самобутності. Саме вербальні експерименти І. Костецького є одним із чинників створення героїв нового ґатунку. На думку Л. Залеської-Онишкевич, “вживання незвичних слів, висловів, синтакси й діалогу є тим способом, який привертає увагу глядача до проблеми комунікації між людьми” [2, с. 330]. У п’єсі “Спокуси несвятого Антонія” І. Костецький на декілька років раніше від Ежена Йонеско, творця театру абсурду, підняв тему автоматизму мови. Пізніше в статті “Трагедія мови” Ежен Йонеско напише про проблему втрати сучасною людиною здатності думати та бути собою: “Втрачаючи себе, людина втрачає мову, що перетворюється в розмову, яка ведеться, щоби нічого не сказати” [Цит. за: 2, с. 330]. Ця проблема знаходить вияв у його п’єсі “Голомоза співачка”, де розмова персонажів являє собою набір банальних фраз, між якими немає жодних причинно-наслідкових зв’язків. Відсутність динамізму дії у п’єсі компенсується експресивністю

мови персонажів, яка стає чимраз нерзбірливішою і у фіналі перетворюється на окремі склади, які герої кидають в обличчя один одному:

“Мистер Смит. Е!
Миссис Мартин. То!
Мистер Мартин. Не!
Миссис Смит. Там!”[4, с. 44]

Проте втрата своєї сутності – не єдина проблема, яку ілюструють мовні експерименти драматургів. Розрив зв’язків між речами і явищами, якого досягають І. Костецький та Е. Йонеско, ввівши в діалогічне мовлення персонажів гру слів, обірвані синтаксичні конструкції, ілюструє розрив стосунків між людьми. Виникає синдром відчуження, який розділяє навіть найближчих людей. Так, у п’єсі Йонеско пан і пані Мартен, зустрівшись в гостях, вперто не впізнають одне одного, хоча розлучилися лише декілька годин тому.

Діалоги героїв І. Костецького Антона і Антоніни теж нагадують розмову, в якій співрозмовники не чують один одного. “Один із героїв називає це явище нетривкістю понять” [1, с. 31].

Для обох творів характерне “попарне об’єднання за іменами”. У п’єсі “Спокуси не святого Антонія” увазі читача представлені пари Антон-Антоніна та Валентин-Валентина. Герої Е. Йонеско – містер і місіс Сміт та містер і місіс Мартін. Використання системи діалектично-контрастних пар знаходимо також у п’єсі Ігоря Костецького “Близнята ще зустрінуться”: дійові особи – Святослав Тутешній і Святослав Тогобічний, Петро Тутешній і Петро Тогобічний – додають ледь помітного іронічного звучання ідеям автора. І. Костецький одночасно розгортає декілька діалогів, які в певних місцях об’єднуються в один метадіалог. Він також стимулює активність глядачів у їхньому трактуванні системи образів, яка допускає множинність тлумачення. Глядач може по-різному трактувати образи Святославів Тогобічного та Тутешнього, Петра Тутешнього і Петра Тогобічного.

І. Костецький спробував розв’язати проблему внутрішньої роздвоєності особистості, яка намагається поєднати християнське смирення й активну протидію насильству, виправдати вбивство як захист. У творі “Близнята ще зустрінуться” мова йде про вибір шляху боротьби з окупаційним режимом. Знаменно те, що два різні погляди на це питання втілюють у собі діти, народжені від одного батька. Вони символізують дві складові людської сутності – її зовнішнє життя і внутрішні поривання. Один із героїв наприкінці твору висловлює сподівання на їхню зустріч, втілюючи думку автора: світ дійде до такого ступеня гармонії, коли в окремій людині чи цілому народу не виникатиме потреба захищати себе силою зброї. Це п’єса із “сильним емігрантським топосом”, але “маскований бал під час окупації” міг відбуватися і в Україні, і при осмисленні історичних фактів про долю України” [1, с. 25]. Автор висловлює надію на оптимістичне вирішення проблеми, що відрізняє його від західно-

європейських драматургів. Не оминув І. Костецький і однієї з основних проблем екзистенціалізму – часу як характеристики людського буття. І. Костецький піднімає проблему відповідальності за момент часу, який переживаєш. Дійові особи твору “Близнята ще зустрінуться” – учасники маскованого балу, які легковажно забавляються жакетом із вибухівкою, тримаючи в руках життя багатьох людей. Лише частка секунди рятує всіх від жахливої катастрофи.

П’єса Е. Йонеско “Стільці”, що за жанром є фарсом-трагедією, розкриває проблему ефемерності людського буття. У ній автор, використовуючи гротеск і парадокс, розповідає про долю двох старих, які з нетерпінням очікують на прихід гостей і оратора, що мав би проголосити істину. Очікуючи гостей, вони розкладають стільці. Проте гості не з’являються і головні герої заповнюють свою вітальню уявними подіями та людьми. Порожні стільці у цьому творі є глибокою метафорою буття людини, в яке вона вкладає абсурдні, ілюзорні речі. Така побудова твору Е. Йонеско дає нам змогу переконатися, що “реалістична достовірність – тільки перший шарок п’єс, в них набагато важливіший підтекст” [7, с. 20].

Розв’язка твору є не менш трагічною. Вирішивши, що оратор виголосить істину замість них, старі здійснюють самогубство. Проте довгоочікуваний оратор виявляється глухонімим. Таке розуміння екзистенційного стану душі людини, однак, різко контрастує із підходом І. Костецького. Людина в його драматичних творах трактується “як істота, якій судилося перебувати в історії, яка закинута в історію і не може прожити поза нею, поза суспільством, але яка в той же час здатна з усією стійкістю витерпіти саму перспективу занепаду і кінця історії” [9, с. 136]. До такого висновку після багатьох непорозумінь та випробувань приходять герої твору І. Костецького “Спокуси несвятого Антонія”:

Антоніна. Треба прожити день аж до вечора. Треба обмацати кожну мить. Треба вдихнути в себе кожну річ... Їх треба пережити.

Антон. І що тоді? Будемо героями?

Антоніна. Не знаю. Може, будемо. Може, не в цій, може, в іншій п’єсі” [5, с. 113].

“Абсурдальна людина”, на думку теоретика екзистенціалізму Камю, визнає боротьбу, однак усвідомлює, що “немає вже місця для надії”. “В українській літературі – навпаки, у кризовій ситуації теплиться надія” [2, с. 48]. Такими є герої п’єс І. Костецького – Валентин і Валентина, Максимус, яким притаманний оптимізм у сприйманні дійсності. Факт позитивної налаштованості на майбутнє особливо виразно простежується в п’єсі І. Костецького “Близнята ще зустрінуться”, що за своєю суттю є п’єсою ідей, в якій “головні особи – це персонажі-ідеї “вбивства і невбивства” [2, с. 40]. У фінальній сцені автор висловлює надію на те, що “імперське покоління – тільки сліпий біологічний стан історії... замінить нове покоління ідеалістів” [5, с. 203]. П’єса Ігоря Костецького “Дійство про Велику людину” за ідейно-тематичним спрямуванням перегукується

із п'єсою Е. Йонеско “Носороги”, що є п'єсою про вплив ідеологій, які можуть стати причиною втрати людиною власної індивідуальності [3].

Схематичність персонажів як одна із домінантних рис “театру абсурду” притаманне персонажам Ігоря Костецького та Ежена Йонеско. У “Дійстві про велику людину” зустрічаємося із символічними постатями Голосу Віри, Голосу Довіри, Голосу Симпатії, Голосу Критичної Оцінки. На думку Олени Любенко, “зміна реєстрів високого та низького, запозичена в бароко, стала базовою для українського абсурдизму. У цьому плані дещо видозмінюється ставлення до мови: вона не виступає бар'єром у спілкуванні, як у французьких драматургів, а стає засобом трансформації коду свідомості, зміни світоглядних параметрів” [6, с. 35]. Серед діючих осіб у п'єсі Е. Йонеско “Безкорисний вбивця” зазначені персонажі, голоси і силуети. Зокрема, Голос зверху, Голос знизу, Голос справа, Голос зліва, Тонкий голос, Грубий голос. Замість власних імен автор часто використовує узагальнюючі іменники – Архітектор, Листоноша, Полісмен, Пані.

Ю. Шерех у статті “Стилі сучасної української літератури на еміграції” визначає стиль І. Костецького як “джойсівсько-гемінгвейвську манеру”: “схоплення безупинної плинності людської свідомості в її русі, фіксує важливе і маловажливе, сутнє і ніби випадкове, але в суті теж зумовлене. Ця метода, з одного боку, віддає данину суто індивідуальному, а з другого – підкреслює спільне всім людям... надчасове і наднаціональне” [9, с. 175]. Хоча “він застосовує також деякі форми з інших епох: середньовічну пісню палестріна, типові українські барокові інтермедії, модерні використання фільму, музики й масок це змішування стилістичних і структурних елементів тільки посилює увагу до головної проблеми – індивідуальних пошуків себе і свободи” [9, с. 332]. На думку Л. Залеської-Онишкевич, п'єси І. Костецького сповнені “інтертекстуальності, іронії та глибокого цінування людської індивідуальності й самовияву. Рівночасно вони використовують постмодерну грайливість і карнавалізацію ситуацій” [2, с. 36]. В його творах відчутне прагнення “використати минуле для коментування сучасності” [2, с. 38].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. У результаті зіставлення драматичних творів І. Костецького та Е. Йонеско виявлено, що вони мають ряд спільних рис. Драматурги відмовилися від класичних драматичних канонів, надавши динамізму внутрішній дії, яку передають гострі діалоги між персонажами, що часто не чують один одного. Зовнішня подієвість при цьому зводиться до мінімуму. З театром абсурду Е. Йонеско І. Костецького пов'язують вербальні експерименти, зокрема, повторення у різних варіантах одного і того ж речення, розгортання художнього матеріалу через абсурдні ситуації, що контрастують із світом реальності. Використання таких прийомів, як фантазмагоричність окремих сцен, деконструктивістська недовіра до мови, руйнування в окремих місцях синтактики та парадигматики, логічних структурних

зв'язків дозволяє нам охарактеризувати поетику стилю І. Костецького як абсурдистський експеримент, в основі якого лежить драматургія доби бароко, що й відображає специфіку “театру абсурду” в українській літературі.

Література

1. Залеська-Онишкевич Л. Близнята ще зустрінуться. Антологія драматургії української діаспори. К.-Львів: Час, 1997. С. 9-32.
2. Залеська-Онишкевич Л. Модернізм у драмі. Антологія модерної української драми. К. – Едмонтон – Торонто: Вид-во ТАКСОН, 1998. 532 с.
3. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник у двох томах. За ред. Н. Михальської та Б.Щавурського. Тернопіль: Богдан, 2005. 823 с.
4. Іонеско Е. Лысая певича. М.: Известия, 1990. 224 с.
5. Костецький І. Театр перед твоїм порогом. Мюнхен, 1963. 325 с.
6. Любенко О. Експеримент в українській драматургії: феномен Ігоря Костецького. Слово і час. 2005. № 6. С. 32-41.
7. Театр парадокса. Е. Іонеско, С. Беккет, Ж. Жене и др./под ред. И. Дюшена. М.:Искусство, 1991. 300 с.
8. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге. М.:Высшая школа, 1991. С. 80-104.
9. Шерех Ю. Не для дітей. Літературно-критичні статті і есеї. Нью-Йорк: Пролог, 1964. 415 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 21.01.2019 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Хоробом С. І.*

IHOR KOSTETSKYI AND EUGENE IONESCO: TYPOLOGY OF ARTISTIC THINKING

O. I. Semak

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National Universiti;
76025, Ivano-Frankivs'k, st. Shevchenko, 57*

The article deals with the works of such famous playwrights as Ihor Kostetskyi and Eugene Ionesco. The comparison of the work of the Ukrainian playwright with the dramatic works of the world level made it possible to distinguish the laws that show that Ihor Kostetskyi's drama is a multi-faceted and ambiguous phenomenon in the literary process of the second half of the twentieth century. The study of the peculiarities of the literary heritage of I. Kostetskyi involves a profound analysis of the influence of the emigration factor on creative process of the writer. His close interweaving of universal, national, and moral issues was caused by life in emigration and the loss of Ukraine. The combination of Ukrainian mentality with the understanding of the philosophical concepts of the West allowed the playwright-emigrant to consider social and moral problems more panoramic. Using techniques such as

phantasmagoria of individual scenes, deconstructivistic distrust to language, the destruction of syntactics and paradigmatics and logical structural connections in some places allows us to characterize the poetics of I. Kostetskyi's style as an absurdity experiment based on the drama of the Baroque era.

In the result of comparison of the heritage of Eugen Ionesco and Ihor Kostetskyi the author found that both dramatists rejected the canons of classical drama with its traditional plot, experimented with the form of works, the language of characters. The artistic material of their dramatic works unfolds through absurd situations that contrast with the world of reality.

One of the problems raised by the authors is the problem of human communicability, which leads to leveling of the personality. Their verbal experiments are one of the factors in the creation of new generations of heroes. The dramatists did not abandon one of the main problems of existentialism - time as characteristics of human being.

Key words: *dramaturgy, "theater of absurd", existentialism, monologue, dialogue, character.*